

مطالعه نقش دیپلماسی سیاستی فضای مجازی در توسعه روابط بین‌الملل فرامنطقه‌ای ایران

طاهره جهان پرور^{۱*}، زهرا حضرتی صومعه^۲، وحید رشیدوش^۳

۱۵

دوره ۸، شماره ۱، پیاپی ۱۵
بهار و تابستان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۱۰/۲۸
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۲/۱۹
صص: ۱۵۱-۱۸۸

شاپا چاپی: ۲۵۳۸-۵۶۴X
شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۰۵۵۱

چکیده

دیپلماسی دیجیتالی (با محوریت سیاستگذاری در فضای مجازی)، دیپلماسی مدرنی است که موجب سرعت‌دهی به جریان اطلاعات و اقدامات انجام‌شده، به افزایش دامنه دیپلماسی عمومی بیش از پیش می‌انجامد. توانایی مشارکت و ارتباط دو و چندجانبه در زمان به جای آن منجر به تسری دیپلماسی به جامعه از پشت درهای بسته می‌شود. دیپلماسی دیجیتال در تعریفی کلی به معنی گسترش روابط بین‌الملل به وسیله فضای مجازی است و توجه ویژه به بعد فنی در خدمت پیشرفت‌های ارتباطی و نقش رسانه است. از این رو، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که چگونه دیپلماسی دیجیتال بر توسعه روابط بین‌الملل ایران در فرامنطقه تأثیرگذار است؟ این مقاله در راستای تبیین نقش دیپلماسی دیجیتالی در توسعه روابط بین‌الملل و برای پاسخ با استفاده از روش فراترکیب با تحلیل و ترکیب نتایج پژوهش مختلف در یک مؤلفه (قراردادن متغیرهای مشابه به لحاظ شاخص در یک مقوله از یافته‌های متفاوت پژوهش)؛ کنترل و ارزیابی کیفیت مقوله (درستی مقوله و ارتباط مقوله با مفاهیم از نظر عملی و تخصصی) و ارائه یافته‌های حاصل از ترکیب به این نتیجه دست یافت که در دوره معاصر، وسایل ارتباط جمعی در بقا و فنای دولت‌ها و دولتمردان تأثیرگذاری خاصی داشته و در جوامع دموکراتیک، رسانه‌ها نقش نیرو و اهرم قوی فشار را در سوق دادن جریان‌ات سیاستی بر عهده می‌گیرند. از آنجاکه امروزه کلیه فعالیت‌های مجازی در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی انجام می‌پذیرد، با افزایش میزان مشارکت در فضای مجازی ویژگی‌ها و مشخصه‌های کشور ظهور و بروز بیشتری می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی سیاستی؛ دیپلماسی فرهنگی؛ رسانه‌های اجتماعی؛ روابط بین‌الملل؛ قدرت نرم.

DOI: 10.22080/jpir.2025.28034.1403

۱. دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

jparvar@yahoo.com

۲. دانشیار گروه جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی ارتباطات و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

z.hazratismech@iauctb.ac.ir

۳. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی ارتباطات و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

vah.rashidvash@iauctb.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسأله

مؤلفه‌های رشد معجزه‌آسای فناوری ارتباطات و اطلاعات عصر اطلاعات زمینه‌ساز تحول در تمامی جنبه‌های حیات بشری است. دو عنصر اطلاعات و ارتباطات اساس مقوله دیپلماسی با قدمتی به بلندی تاریخ بوده است (فرهنگی و همکاران، ۱۳۹۳) و در معرض تأثیرپذیری از مختصات عصر ارتباطات بیش از سایر حوزه‌های اجتماعی است و در تعاملات و ارتباطات جهانی به‌ویژه در میان نخبگان و کاربران عادی و حتی رهبران سیاسی شبکه‌های اجتماعی از توییتر و فیس‌بوک تا تلگرام و واتس‌آپ و اینستاگرام مورد توجه خاص قرار گرفته‌اند (محمدعلی پور و نوروزپور، ۱۳۹۷: ۲۳۰). به‌وسیله شبکه‌های الکترونیکی، اتصال دورترین دولت‌ها به یکدیگر، مداخله جمعیت‌ها و سازمان‌های غیردولتی اعم از منطقه‌ای و بین‌المللی در مسائل داخلی و خارجی کشورها، طرح عناوینی چون دهکده جهانی، چرخش آزاد اطلاعات، حاکمیت بر فضای اینترنت، تسهیل ورود بازیگران جدید به عرصه روابط بین‌الملل، حقوق شهروندان جامعه جهانی و... حاکی از تحول در روند شکل و محتوای دیپلماسی است و بازتعریف و تغییرات ساختاری را الزامی کرده است (گنجی‌دوست، ۱۳۸۷). در سال‌های اخیر رسانه‌های اجتماعی در حوزه دیپلماسی به‌عنوان ابزار توسعه و تحول‌آفرینی در سیاست‌های بین‌المللی مورد استقبال قرار گرفته‌اند (stein, 2011&Seib, 2012). **نظریه کنش‌گر — شبکه**^۱ یک چارچوب مفهومی برای بررسی فرآیندهای جمعی فنی و اجتماعی بر پایه آثار جان لاو^۲ مردم‌شناس بریتانیایی؛ میشل کالون^۳؛ برنو لاتور^۴ و پژوهشگران فرانسوی از اواسط دهه ۸۰ میلادی شکل گرفته است. این نظریه اجتماعی - فنی است که با توجه به هر دو جنبه فناورانه و علمی و مربوط به علوم اجتماعی است

^۱. Actor-Network Theory.

^۲. John Law.

^۳. Michel Callon.

^۴. Bruno Latour.

که مبتنی بر شبکه‌های علم و فناوری به درک جنبش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی کمک مؤثری می‌کند. یکی از مزایای این نظریه که بر مبنای آن تفاوت قابل ملاحظه‌ای بنیادینی میان فعالیت علمی و سایر فعالیت‌های اجتماعی ندارد و به درک دیپلماسی سایبر کمک می‌کند؛ لذا نظریه مذکور دیدی ترکیبی به تولید علم دارد. درواقع، این نظریه از برساخت‌گرایی اجتماعی (روایت صرفاً فرهنگی از امور و تعریف طبیعت در چارچوب زمینه‌های فرهنگی) و رویکردهای یک‌جانبه رئالیستی (تأکید صرف بر امور طبیعی و واقعی اجتناب و تأکید دارد که برای تولید علم عوامل و مؤلفه‌های اجتماعی، فنی، مهندسی و متنی کنار هم یا درهم آمیخته شده قرار می‌گیرند و در انجام دگرگونی یافته یا تفهیم و ترجمه می‌شوند؛ زیرا علم فرآیند مهندسی ناهمگن است Williams & Edge, 1996: 857-858). تا حد زیادی مناسبات قدرت از طریق تصاویر و یا ساخت معانی بر شکل دادن اذهان انسانی استوار است و باید به یاد داشت که رسانه‌ها تصاویر ذهنی ما را می‌سازند (Castells, 1993: 318) به‌کارگیری روش‌های برجسته‌سازی و چارچوب‌بندی یکی از پیامدهای اصلی با ساخت تصاویر ذهنی است. با به‌کارگیری این روش‌ها رسانه‌ها تحمیل می‌کنند که چه چیز باید باورمند بشود و چه چیز واقعیت است (همان، ۱۳۹۳). جوزف نای معتقد است کشوری نسبت به دیگر کشورها از قدرت نرم بیشتری برخوردار است که در جهان امروز بتولند انقلاب اطلاعات را هدایت کند، (Nye, 2014: 113) درنهایت برای تغییر افکار عمومی و جهت‌دهی به آن به دلیل انتقال سریع اطلاعات از راه فناوری‌های جدید ارتباطی و رسانه‌های گروهی مانند اینترنت، صفحات گسترش‌یافته در بستر وب و ماهواره، سبب شده تا به بهره‌گیری از ابزارهای نوین بیان‌دیشند (Bijani, 2005: 128). مانوئل کاستلز، اندیشمند بزرگ معاصر و نظریه‌پرداز ی که آثار او عمده‌تاً میان رشته‌ای شناخته می‌شود، در آخرین اثر خود قدرت ارتباطات این گونه تبیین کرده است که قدرتمندتر از جریان‌های قدرت، جریان‌های اطلاعاتی هستند (Castells, 1993). توسعه شگرف رسانه‌های نوین از جمله شبکه‌های

اجتماعی حاصل توسعه فراباور فناوری‌های نوین از جمله فناوری ارتباطات و اطلاعات است که به ابزاری مؤثر در همه حوزه‌ها از جمله حوزه دیپلماسی در سایه گسترش جهانی شدن مبدل شده است که آن را دیپلماسی دیجیتال می‌نامند. افزایش داده و تبادل اطلاعات بین کشورهای گوناگون، با انقلاب ارتباطات از یک سو همگرایی در بین کشورها افزایش پیدا کرده و جهان کوچک‌تر شده و از سوی دیگر نظام بین‌الملل شکل پیچیده‌تری پیدا کرده است. نقش دیپلمات‌ها با این دگرگونی در سایه قرار گرفته، به گونه‌ای که وجود وسایل ارتباطی مثل اینترنت، تلویزیون و رادیو موجب افزایش ارتباطات شده و بر یکی دیگر از مسئولیت‌های پیشین دیپلمات‌ها یعنی جمع‌آوری اطلاعات تأثیر گذاشته و نیز دیپلمات‌ها را با وظایف ظریف‌تری روبه‌رو می‌کند؛ زیرا گسترش انواع وسایل ارتباطی امکان گردآوری دقیق‌تر و بیشتر اطلاعات را ممکن ساخته است. همچنین شبکه‌های اجتماعی در بستر اینترنت و تشکیل جوامع مجازی موجبات افزایش مشارکت افراد را ورای مرزهای جغرافیایی در سیاست خارجی کشورها فراهم کرده است. بر اساس این، هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

- مطالعه نقش دیپلماسی سیاستی فضای مجازی در توسعه روابط بین‌الملل فرانطقه‌ای ایران.

۲. مبانی و دیدگاه نظری

۲-۱ دیپلماسی و تعاملات مجازی

دیپلماسی دیجیتالی بیان‌گر گسترش جدید و عملی مفاهیم قدرت نرم و دیپلماسی عمومی است. این برنامه بر مفهومی بنا می‌شود که دولت‌ها بر پایه پوشش‌های (کمپین‌های) برندسازی برای مردم و از طریق گسترش پلتفرم‌ها به دنبال آن هستند (Aronczyk, 2013). این طرح توانمندسازی ارتباط بین دیپلمات‌ها و افراد را تقویت می‌کند. به طور خلاصه، دیپلماسی دیجیتالی از همان ابتدا به عنوان اعتبار دیپلماسی

عمومی نوین، برای به حداکثر رساندن تعامل با مردم خارجی به‌طور فزاینده به هم پیوسته و دورشدن از اطلاعات یک سویه به سمت گفت‌وگو و تعامل، ادغام یا ترکیب شده بود. (Melissen, 2005)

۲-۲ اینترنت و تحول ماهیت دیپلماسی

تام فلچر در کتاب دیپلماسی عریان (۲۰۱۶) از ضرورت تسلط دیپلمات‌های عصر جدید بر فناوری دیجیتال سخن می‌گوید و از اینکه نقش دیپلمات‌ها و تعریف دیپلماسی در عصر جدید تغییر کرده و دیپلمات‌ها باید این تغییر را بشناسند و دریابند و خود را با آن سازگار کنند تا بتوانند به کار خود ادامه دهند (Fletcher, 2016). تحولات گسترده‌ای در عرصه روابط بین‌الملل به دلیل فناوری ارتباطات و اطلاعات به وجود آمده است که موضوعات اصلی و مفاهیم کلیدی آن اعم از حاکمیت، فرهنگ، قدرت، امنیت و توسعه و دیپلماسی تغییرات منحصربه‌فردی را تجربه کرده‌اند. ماهیت دیپلماسی به‌موازات پیشرفت و گسترش ارتباطات و فناوری اطلاعات متحول شده است به‌گونه‌ای که اشکال تازه‌ظهور یافته دیپلماسی در قالب دیپلماسی مجازی، دیپلماسی عمومی نوین، دیپلماسی علم و فناوری و دیپلماسی رسانه‌ای مجال بروز و ظهور یافته‌اند (سلطانی نژاد و همکاران، ۱۳۹۵). دیپلماسی سازه‌انگاری و دو وجهی، به روش‌های مختلفی رابطه بین بازیگران غیردولتی و دولتی را تبیین و تحلیل می‌نمایند. هر دو جهت ثبات و هماهنگی نظام روابط بین‌الملل از رشد روابط بین بازیگران دولتی و غیردولتی حمایت می‌کنند. بارزترین شباهت بین دیپلماسی سازه‌انگاری و دووجهی این است که هر دو نظریه نسبتاً جدید و مطرح بعد از جنگ سرد هستند و در فکر روش‌های جایگزین در خصوص روابط بین‌الملل و دیپلماسی می‌باشند (بارنت، ۲۰۰۵: ۲۶۹). ظهور بازیگران جدید واجد جایگاه بین‌المللی و گذار تدریجی به سمتیک مدل حکمرانی چند-قطبی (شولت، ۲۰۰۸)، پیشاپیش در حال شکل‌دهی

مجدد به کارکردهای دیپلماتیک سنتی در عرصه نمایندگی، ارتباطات و مذاکره است و به این ترتیب، وضعیت خود دیپلمات‌ها را نیز تغییر می‌دهد (Hocking, 2012).

۲-۳ قدرت نرم

جوزف نای مفهوم قدرت نرم را در سال ۱۹۹۰ میلادی برای اولین بار در نشریه آتلانتیک مطرح نمود (Nye, 1990). اعتقاد نای بر این اصل استوار است که همانند آب و هوا، عده کمی آن را درک می‌کنند، اما همه به قدرت مربوط هستند و درباره آن گفت‌وگو می‌کنند (Nye, 2002:9). او، استفاده از قدرت نرم را موجب موفقیت در سیاست‌های جهانی در کنار قدرت سخت می‌داند. نای مبنای کارش را این تعریف از قدرت قرار داده است: قدرت، توانایی ترغیب دیگران برای انجام خواست شما است. نای، وجه بارز قرن اخیر را قدرت می‌داند. از نظر او کشورهای در عصر اطلاعات صاحب قدرت هستند که هنجارهای جهانی، فرهنگ و ایده‌های مسلط آن‌ها است. بدین ترتیب، در اختیار داشتن ابزارهای ارتباطی به مثابه مؤلفه‌های شکل جدید قدرت (قدرت نرم) و فرهنگ، سیاست‌های مقبول داخلی و خارجی به حساب می‌آیند و عواملی مانند فرهنگ جهان‌شمول، نهادهای بین‌المللی و انسجام ملی اهمیت مضاعفی تحت تأثیر تحولات جهانی یافته‌اند (عسگری، ۱۳۸۹: ۶۴).

۲-۴ دیپلماسی دیجیتال

علاوه بر قدرت نرم و قدرت هشمند، دیپلماسی دیجیتال به واسطه یک شکل متأخر و غیر سنتی شیوه دیپلماتیک، یعنی دیپلماسی عمومی نیز تکامل یافته است. دیپلماسی عمومی اگرچه به وضوح و عمومیت تعریف نشده، اما در راستای اهداف به عنوان یک ابزار به کار رفته توسط دولت‌ها به منظور درک فرهنگ‌ها، گرایش‌ها و رفتار، ساخت روابط و مدیریت آن‌ها و تأثیرگذاری بر تفکرات و تجمیع اقدامات جهت پیشبرد منافع

و ارزش‌ها (Mellisen, 2013: 436) پذیرفته خواهد شد. رابطه هم‌زیستی بین بازیگران مختلف در محیط دیپلماتیک مدرن به دیپلماسی دووجهی اشاره دارد. استدلال آن‌ها این است که دیپلماسی به‌عنوان راهکار مذاکره و نمایندگی و نیز ارتباط از طریق آن موجب انجام کسب‌وکار دولت‌ها و دیگر بازیگران بین‌المللی می‌شود و بازیگران دیپلماتیک غیردولتی بخش جدایی‌ناپذیر از محیط دیپلماتیک مدرن محسوب می‌شوند (Lee & Hudson, 2004).

۵-۲ نظریه وابستگی متقابل (پیچیده)

دولت - ملت در نگرش واقع‌گرایانه، تنها بازیگران اصلی و مهم‌ترین ابزار قابل استفاده در عرصه جهانی قدرت و زور نظامی و روابط بین‌الملل و پیشبرد سیاست محسوب می‌شوند تا مسائل امنیتی - نظامی را به مسائل اصلی روابط بین‌الملل مبدل سازد و مهم‌ترین ابزار قابل استفاده در عرصه جهانی است، اما در دنیای وابستگی متقابل شرایط کاملاً متفاوت می‌باشد. در این شرایط اعمال زور و قدرت نظامی تنها ابزار سودمند و اثرگذار و مفید در عرصه روابط بین‌الملل نیست و بازیگران مهمی به جز دولت - ملت‌ها وجود دارند که نظام سلسله‌مراتبی به گونه‌ای که رئالیسم بر آن اصرار دارد، رنگ می‌بازد و تأثیر و اهمیت خود را روز به روز بیشتر از دست می‌دهد. در این شرایط همکاری داوطلبانه جایگزین مخاصمه و تعارض و منابع موجود در عرصه جهانی توزیع شده است (Kohen & Nye, 1977: 35) نظریه وابستگی متقابل در دیدگاه این دو نظریه‌پرداز، دارای خصوصیات ذیل است: ۱- اکنون سلسله‌مراتب قدرت که مبتنی بر قدرت نظامی بوده، دیگر سلسله‌مراتبی نیست و جای خود را به شبکه پیچیده‌ای از همکاری‌ها می‌دهد؛ ۲. در شرایط وابستگی متقابل قاعده رفتار در عرصه جهانی از مخاصمه و تعارض به همکاری‌های فراملی تغییر کرده است. قاعده بازی در شرایط وابستگی متقابل یعنی برد و باخت می‌تواند برای هر دو طرف باشد و دیگر بازی

حاصل جمع صفر نیست؛ ۳. سازمان‌ها، شرکت‌های چندملیتی و رژیم‌های بین‌المللی که در کنار دولت‌ها نقش‌آفرینی می‌کنند، بازیگران جدیدی هستند و دولت‌ها تنها بازیگران نظام بین‌الملل نیستند؛ ۴- مسائل نظامی، امنیتی و استراتژیک دیگر تنها مسائل اساسی جهان نیستند، بلکه سایر مسائل زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اهمیت بیشتری یافته‌اند. این دگرگونی را حرکت به سوی سیاست ملایم از سوی سیاست حاد خوانده می‌شود؛ به همین دلیل همکاری‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بیشتر و کاربرد قدرت و زور نظامی کم‌تر می‌شود (سلیمی، ۱۳۹۲: ۴۵).

۶-۲ دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران

انتشار اطلاعات و اخبار از طریق رسانه‌های برخط از ویژگی‌های ایجاد اینترنت و پیشرفت فناوری است به شکل‌گیری سایر دیپلماسی که شاخه‌ای از دیپلماسی عمومی است منجر گردید. این امر روابط بین دولت‌ها را به روابطی چندجانبه تبدیل کرده است که پیش‌تر توسط دیپلمات‌ها انجام می‌گرفت. نتیجه این وضعیت معطوف به برقراری روابط با ملت‌ها از طریق رسانه‌ها است که بیشترین تلاش دستگاه دیپلماسی هر کشور در فضای مجازی را شامل می‌شود. بازیگران غیردولتی بانفوذ و کارکنان رسانه‌ها با انگیزه جلب افکار عمومی در مسائل دخالت می‌کنند و به افشاگری می‌پردازند؛ بنابراین می‌توان دیپلماسی مجازی را این‌گونه تعریف کرد: در فضای مجازی اعم از اینترنت و دیگر شبکه‌های ارتباطی دیجیتال و با استفاده از امکانات موجود می‌توان در پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی با محوریت دولت‌ها موفق عمل کرد (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۳).

۷-۲ دیپلماسی سیاستی دیجیتال جمهوری اسلامی ایران

بررسی سوابق و کارکردهای دستگاه دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران از بی‌توجهی ناخواسته به حوزه دیپلماسی نوین نشان دارد و حضور دستگاه دیپلماسی ایران در فضای مجازی جهان و منطقه قابل‌توجه نیست، البته دستگاه دیپلماسی عمومی به‌صورت سنتی دارای یک وب‌سایت رسمی است که علاوه بر زبان فارسی از دو زبان عربی و انگلیسی نیز پشتیبانی می‌کند، اما به‌روزرسانی بخش عربی و انگلیسی با سرعت بالا صورت نمی‌گیرد. درواقع مخاطب اصلی مدنظر یا سایت بیش از اینکه مخاطب خارجی باشد، مخاطب داخلی است.

در ذیل دامنه سایت مادر، صفحات پرتال سفارتخانه‌های جمهوری اسلامی ایران راه‌اندازی شده‌اند که آن‌ها نیز به طبع سایت اصلی عمدتاً از سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی پشتیبانی می‌کنند که با بررسی اغلب صفحات سفارتخانه‌های کشورمان در منطقه شاهدیم که بخش فارسی به‌صورت غیر روزآمد فعال و حتی در کشورهای عربی، بخش عربی غیرفعال است.

این مسأله بدین معناست که مجموعه متولی و یا متولیان امر، شناخت دقیقی از هدف و ماهیت سایت‌گردانی در حوزه سیاست عمومی ندارد؛ چراکه هدف از راه‌اندازی این صفحات، ایجاد بستر ارتباط با جامعه پذیرنده است و نه ارائه گزارش کار به مخاطب فارسی‌زبان داخل کشور؛ لذا سیاست‌گردانی به زبان فارسی آن هم در یک کشور ناآشنا به زبان فارسی و حتی عدم فعال‌سازی بخش انگلیسی موجب ناکارآمدی این سایت‌ها در ایجاد ارتباط با جامعه هدف شده است.

در دنیای امروز، اهمیت مضاعف راهبرد رسلنه‌ای از آن روست که مخاطبان برنامه‌های رسانه‌ای، بسیار گسترده‌تر از مخاطبان مبادلات آموزشی و ... در دیپلماسی عمومی هستند. آن‌ها دولت‌ها را با ایجاد تغییرات فراوان در گفتمان سنتی سیاست خارجی به تحول در تصمیم‌گیری و اجرای سیاست خارجی وادار کرده‌اند. درواقع نقش

رسانه‌ها در اقناع دیگران در پی جایگاه نوین گفتمان‌سازی و تصویرسازی در تعاملات، بسیار مهم‌تر از گذشته شده است. فعالیت رسانه‌ها را نه می‌توان به‌طور کامل مهار کرد و نه می‌توان نادیده گرفت؛ زیرا این رسانه‌ها هستند که بازیگران غیردولتی سیاست‌گذاری خارجی کشورها به‌شمار می‌روند (درخشه و غفاری، ۱۳۹۰).

کلیه دیپلمات‌های جمهوری اسلامی ایران بایستی با جهت‌دهی راهبردی حضوری فعال در شبکه‌های اجتماعی حوزه مأموریتی داشته باشند و در این حوزه محدودیتی از هیچ جانب تحمیل نشود. متأسفانه در این حوزه نیز شاهدیم که به‌کارگیری دیپلمات‌های پیشکسوت عمدتاً ناآشنا با رسانه‌های نوین موجب رکود فعالیت در فضای مجازی جمهوری اسلامی ایران شده است و جز در برخی کشورها و به لطف ابتکار شخصی دیپلمات‌ها عملاً ارتباطی با افکار عمومی حاضر در فضای مجازی کشورهای پذیرنده ندارند (عاملی و همکاران، ۱۳۹۵).

نقش رسانه‌های نوین، میانجی‌گری کامل انتقال قدرت به دیپلماسی است و این رسانه‌ها با ارتباط برخط میان کاربران، ارتباط‌سازی و شبکه‌سازی کرده و با کنش‌گری، تصویرسازی، عملیات روانی، روایت مطلوب خود را تولید و با جهت‌دهی و جریان‌سازی، موجب تقویت همگرایی کاربران شده و درنهایت با ایجاد حس تعلق موجب هویت‌سازی گردیده و برای دستگاه دیپلماسی فرصت‌سازی می‌کند. امروزه وزارتخانه‌های خارجه آمریکا و روسیه از رسانه‌های اجتماعی نظیر توئیتر برای طنین روایت‌های ملی و برندسازی ملی خود استفاده می‌کنند. آمریکا و روسیه درصددند تا تضاد منافع خود را وارد فضای مجازی کنند و جهان موازی را از طریق کلنال‌های دیجیتالی خود ایجاد کنند. نبرد اصلی آمریکا و روسیه بر سر افکار عمومی بوده تا نظم مورد نظر خود را از طرق برندسازی ملی در جهان موازی دیجیتالی به وجود آورند.

دیپلماسی فرهنگی بازیگران غیردولتی، به‌ویژه نهادهای فرهنگی تأثیرگذار، رسانه‌ها و صنایع سرگرمی از جذابیت فرهنگی برای تأثیرگذاری بر برداشت‌ها و روایت‌های

بین‌المللی استفاده می‌کنند. به‌عنوان مثال، فیلم‌های هالیوود دارای گستره جهانی هستند و به انتشار ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی آمریکایی کمک می‌کنند (Lamy, 2007). شبکه‌های حمایت فراملی و نشر هنجارها بازیگران غیردولتی شبکه‌های حمایت فراملی را برای ترویج هنجارها و ارزش‌ها در سطح جهانی تشکیل می‌دهند. شبکه‌های حمایت فراملی‌ها از موضوعاتی مانند حقوق بشر، حفاظت از محیط زیست و استانداردهای کار مؤثر بر رفتار دولت و هنجارهای بین‌المللی، حمایت می‌کنند (Keck & Sikkink, 1998 & 2014).

درنهایت باید توجه کرد روابط بین‌الملل دیجیتال به‌شدت شبکه‌ای است؛ یعنی کنترل شبکه‌ها و گره‌های آن‌ها برای هژمونی حیاتی است. اگرچه ممکن است به نظر برسد روابط بین‌الملل دیجیتال نوید انتقال قدرت (به مردم) را می‌دهد، اما شبکه‌های حاکم رابطه‌ای، سودمند، تراکنشی و منعکس‌کننده قدرت مستقر هستند. شبکه‌ها همچنین سلسله‌مراتب روابط را حفظ می‌کنند؛ یعنی ممکن است منافع در جهان شبکه‌ها در قیاس با جهان آنالوگ سریع‌تر تحقق یابند. (Zuboff, 2019: 24).

جدول ۱. دیپلماسی مجازی

دیپلماسی مجازی	ماهیت	خصیلت شبکه‌ای اجزای متکثر و متعدد دولتی و غیردولتی و اعضای حقیقی و حقوقی تأثیر وقایع بر شبکه‌های خود و دیگری
	علت	افزایش قدرت نهادها و کاهش قدرت دولت‌ها ضرورت غلبه بر تمایزها و فقدان همگرایی جهانی ایجاد دنیایی متکثر از شبکه‌های مختلف در سطوح متفاوت

وضعیت	جداسازی دیپلماسی دولت محور و نظام سیاسی ملی تدوین سیاست‌ها، راهبردها و برنامه‌ریزی و تربیت نیروی انسانی مؤثر به منظور ایجاد مرکزی فرابخشی بنیان‌گذاری نهادهای غیردولتی در حد و توان در داخل و خارج از کشور برساختگی نهادهای مرتبط و مهم دولتی
-------	--

منبع: عاملی و همکاران، ۱۳۹۵.

۳. بررسی پیشینه پژوهش

در این قسمت به مطالعه و بررسی مطالعات تجربی به‌طور خلاصه پرداخته شده است.

جدول ۲. پیشینه مطالعات

نام نویسندگان	سال پژوهش	موضوع	جامعه آماری	روش پژوهش	نوع تحقیق	حوزه پژوهش
امیدی و مرادی فر	۱۴۰۰	پاندمی کرونا روایت راهبردی دیپلماسی دیجیتال امریکا علیه چین	سایت‌ها	هدفمند	کیفی	بین - المللی
حضورگیگو و همکاران	۱۴۰۰	بررسی تحلیلی سیاست - گذاری جمهوری اسلامی ایران در فضای مجازی با هدف ارائه الگوی مناسب	داده	هدفمند	کیفی	ایران
آزادی و همکاران	۱۳۹۹	جمهوری اسلامی ایران و راهکارهایی برای حل چالش‌ها	داده	هدفمند	کیفی	ایران
بجولا و همکاران	۱۳۹۹	رسانه‌های اجتماعی و دیپلماسی عمومی	رسانه‌های اجتماعی	هدفمند	کیفی	بین - المللی
پور جعفری و بهرامی پور	۱۳۹۹	تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در مذاکرات هسته‌ای وین	متخصصان	هدفمند	کیفی	بین - المللی

عسگری و شاه قاسمی	۱۳۹۹	مطالعات فضای مجازی و فرهنگ	کتاب	هدفمند	کیفی	بین - المللی
محمدی	۱۳۹۹	چالش‌های حکمرانی فضای مجازی جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهکارها	داده	هدفمند	کیفی	ایران
امیری و دمیرچی لو	۱۳۹۸	فرصت‌ها و تهدیدهای دیپلماسی مجازی جمهوری اسلامی ایران در عصر دوفضایی	داده	هدفمند	کیفی	بین - المللی
رمضانی و همکاران	۱۳۹۸	سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	داده	هدفمند	کیفی	ایران
فرهنگی و همکاران	۱۳۹۸	جمهوری اسلامی ایران: تبیین سیاست‌گذاری فضای مجازی	داده	هدفمند	کیفی	ایران
محمدعلی پور و نوروزپور	۱۳۹۸	دیپلماسی دیجیتال آمریکا در برابر ایران در دوران ریاست جمهوری اوباما	شبکه‌های اجتماعی	هدفمند	کیفی	ایران و آمریکا
جنیدی و ملانی	۱۳۹۸	مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا و راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران	داده	هدفمند	کیفی	ایران و آمریکا
زرگرباشی و موحدیان	۱۳۹۷	تأثیر فیسبوک وزارت امور خارجه آمریکا بر نگرش ایرانیان کاربر نسبت به جامعه ایران: سایبر دیپلماسی دولت آمریکا	سایت‌ها	هدفمند	کیفی	ایران و آمریکا
سلیمی و وهاب پور	۱۳۹۷	بازنمایی سیاست خارجی ایران در تویتر (توئیلماسی)	شبکه‌های اجتماعی	هدفمند	کیفی	ایران
عجملو	۱۳۹۷	جمهوری اسلامی ایران و بررسی نقش دیپلماسی مجازی در روابط بین‌الملل	شبکه‌های اجتماعی	هدفمند	کیفی	ایران
فرخی و نادری نژاد	۱۳۹۷	شبکه‌های اجتماعی مجازی و تحولات	داده	هدفمند	کیفی	ایران

				سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران		
ایران	کیفی	هدفمند	شبکه‌های اجتماعی	شکل‌گیری ارتباطات بین فرهنگی و نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی	۱۳۹۷	کاظمی نجف آبادی و همکاران
بین- المللی	کیفی	هدفمند	شبکه‌های اجتماعی	شبکه‌های اجتماعی و دیپلماسی مجازی انقلاب اسلامی ایران در روابط بین‌الملل	۱۳۹۶	بخشی نژاد و اقامتی گشتی
ایران	کیفی	هدفمند	داده	سیاست‌گذاری فرهنگی و رسانه‌های اجتماعی جدید در جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۶	مطلبی و همکاران
بین- المللی	کیفی	هدفمند	داده	دیپلماسی نوین: جایگاه و ظرفیت سفارتخانه‌های مجازی	۱۳۹۵	طوفان
بین- المللی	کیفی	هدفمند	نخبگان	دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران: جایگاه رسانه‌های اجتماعی	۱۳۹۵	عاملی و همکاران
فراملی	کیفی	هدفمند	داده	دیدگاه کاربری و سیاست‌گذاری در مفهوم سازی عوامل موفقیت شبکه‌های اجتماعی برخط	۱۳۹۵	نبی مبدی و همکاران
کشوری	کیفی	هدفمند	داده	سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم	۱۳۹۵	مایلی و مطیعی
ایران و آمریکا	کیفی	هدفمند	داده	دیپلماسی دیجیتال امریکا علیه جمهوری اسلامی ایران: از تغییر اذهان تا تسخیر قلوب	۱۳۹۴	روزبه و ماه پیشانیان
ایران	کیفی	هدفمند	داده	نقش تکنولوژی‌های نوین رسانه‌ای در دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران: دیپلماسی شبکه‌ای به مثابه دیپلماسی آینده	۱۳۹۴	عاملی و همکاران
بین- المللی	کیفی	هدفمند	داده	روابط میان دولت‌ها و دیپلماسی دیجیتال در جوامع معاصر	۱۳۹۴	فرهنگی و همکاران

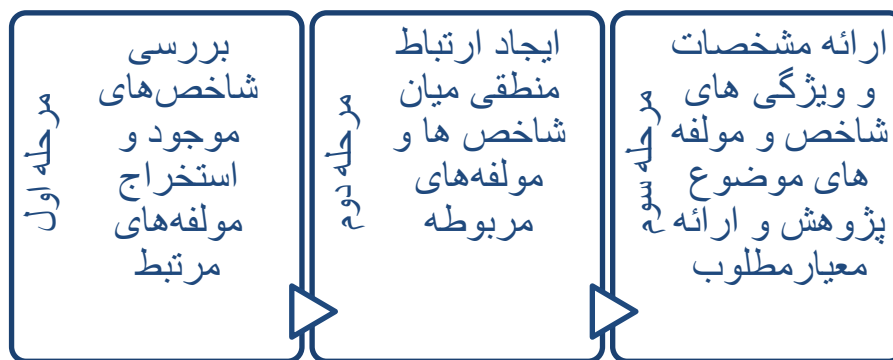
نصرالهی و همکاران	۱۳۹۳	تحولات ارتباطات سیاسی و تأثیر فضای مجازی	فضای مجازی	هدفمند	کیفی	بین‌المللی
شمسینی غیاثوند	۱۳۹۱	جایگاه رسانه‌های نوین در تحولات نوین جهان عرب	داده	هدفمند	کیفی	بین‌المللی
رحمان زاده	۱۳۸۹	عصر جهانی‌شدن و کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی	شبکه‌های اجتماعی	هدفمند	کیفی	بین‌المللی
قدیمی	۱۳۸۸	ارائه مدل عملیاتی دیپلماسی فرهنگی و اهمیت فعالیت‌های فرهنگی در روابط بین‌الملل	کارشناسان	هدفمند	کیفی	ایران
گنجی دوست	۱۳۸۷	تحولات دیپلماسی در عصر اطلاعات	داده	هدفمند	کیفی	بین‌المللی

۴. نقد و نوآوری پژوهش

در بخش نقد و نوآوری پژوهش، با وجود بررسی گسترده اسناد، مقالات و کتب موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی از جمله ایران‌داک، مشهود است که مطالعات پیشین عمدتاً به مفاهیم نظری فضای مجازی و روابط بین‌الملل پرداخته‌اند و کمتر به حوزه سیاست‌گذاری فضای مجازی و نقش آن در توسعه روابط بین‌الملل با تأکید بر ارائه الگوی عملیاتی مطلوب توجه شده است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلاء، به بررسی نقش دیپلماسی سیاستی فضای مجازی در توسعه روابط بین‌الملل

فرامنطقه‌ای ایران می‌پردازد. نوآوری اصلی این تحقیق در ارائه الگوی مفهومی یکپارچه برای دیپلماسی سیاستی فضای مجازی در چارچوب روابط بین‌الملل ایران، تلفیق یافته‌های پراکنده در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و جغرافیایی در قالب یک مدل راهبردی، و نیز بومی‌سازی مفاهیم دیپلماسی دیجیتال و قدرت نرم

در بستر جمهوری اسلامی ایران است. بر اساس این، پژوهش حاضر دارای نوآوری زیر است:

۵. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با به‌کارگیری روش فراترکیب و با اتکا به الگوی هفت مرحله‌ای انجام شده است. این روش که به عنوان یک رویکرد کیفی و فرامطالعه شناخته می‌شود، امکان ترکیب نظام‌مند یافته‌های مطالعات پیشین را فراهم آورده و از طریق تحلیل محتوای کیفی به تولید مفاهیم و الگوهای جدید منجر می‌شود. مراحل اجرایی روش شامل تعیین هدف و پرسش اصلی پژوهش، جست‌وجوی نظام‌مند منابع در پایگاه‌های معتبر داخلی و خارجی، غربالگری و انتخاب مقالات مرتبط، استخراج و فیش‌برداری داده‌ها، تحلیل و ترکیب یافته‌ها در قالب مقوله‌های مشترک، ارزیابی کیفیت مقوله‌ها از نظر اعتبار و ارتباط با مفاهیم پژوهش، و در نهایت ارائه الگوی نهایی بر اساس مفاهیم استخراج‌شده

بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۰ مقاله منتشرشده در بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۰ بود که پس از غربالگری، تعداد ۳۱ سند برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از کدگذاری محتوایی و تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفتند و در نهایت در قالب یک الگوی کیفی سازماندهی شدند. این رویکرد به پژوهشگر امکان داد تا با ترکیب داده‌های ثانویه، به بازتعریف مفاهیم کلیدی و ارائه مدلی جامع برای توسعه روابط بین‌الملل از طریق دیپلماسی فضای مجازی دست یابد.

۶. بررسی یافته‌های پژوهش

۶-۱ یافته‌های توصیفی

۶-۱-۱ دوره زمانی پژوهش‌ها

جدول ۳. دوره زمانی پژوهش‌ها

سال	فراوانی	درصد
۱۴۰۰	۲	۶/۴
۱۳۹۹	۵	۱۶/۱
۱۳۹۸	۵	۱۶/۱
۱۳۹۷	۵	۱۶/۱
۱۳۹۶	۲	۶/۴
۱۳۹۵	۴	۱۲/۹
۱۳۹۴	۳	۹/۶
۱۳۹۳	۱	۳/۲
۱۳۹۱	۱	۳/۲
۱۳۸۹	۱	۳/۲

۳/۲	۱	۱۳۸۸
۳/۲	۱	۱۳۸۷
۱۰۰	۳۱	کل

۱۶/۱ درصد از پژوهش‌های این بررسی در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۳۹۸ و ۱۳۹۷ انجام شده است.

۶-۱-۲ جامعه آماری پژوهش‌ها

جدول ۴. جامعه آماری پژوهش‌ها

جامعه مورد بررسی	فراوانی	درصد
فضای مجازی	۲	۶/۴
شبکه‌ها و رسانه‌های اجتماعی	۷	۲۲/۵
مطالعات اسنادی+تحلیل محتوا	۱۹	۶۱/۲
نخبگان	۳	۹/۶
کل	۳۱	۱۰۰

۶۱/۲ درصد از جامعه مورد بررسی داده‌ها و اسناد پژوهشی بوده است.

۶-۱-۳ محدوده جغرافیایی پژوهش

جدول ۵. محدوده جغرافیایی پژوهش‌ها

محدوده	فراوانی	درصد
داخلی	۱۳	۴۱/۹
بین‌المللی	۱۳	۴۱/۹
ایران و آمریکا	۵	۱۶/۱
کل	۱۵	۱۰۰

۴۱/۹ درصد از محدوده جغرافیایی مورد بررسی، جامعه داخلی و بین‌الملل است.

۴-۱-۶ رشته تحصیلی نویسندگان مسؤول

جدول ۶. رشته تحصیلی نویسندگان مسؤول پژوهش‌ها

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد
راهبردی	۴	۱۲/۹
علوم سیاسی	۱۰	۳۲/۲
روابط بین‌الملل	۸	۲۵/۸
ارتباطات	۵	۱۶/۱
جغرافیای سیاسی	۱	۳/۲
امور فرهنگی	۱	۳/۲
مطالعات فرهنگی	۱	۳/۲
فناوری اطلاعات	۱	۳/۲
کل	۳۱	۱۰۰

۳۲/۲ درصد از رشته تحصیلی نویسندگان مسئول پژوهش‌های مورد بررسی، علوم سیاسی و ۲۵/۸ روابط بین‌الملل است.

۶-۲ یافته‌های تحلیلی

جدول ۷. الگو و راهبردهای دیپلماسی مجازی

منبع ارجاعی	مقوله فرعی	مقوله اصلی	شاخص اصلی
بخشی نژاد و اقامتی گشتی (۱۳۹۶)، محمدعلی پور و نوروزپور (۱۳۹۷)، پورجعفری و بهرامی پور (۱۳۹۹)، گنجی دوست (۱۳۸۷)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۳)، جنیدی و ملاتی (۱۳۹۸)، رحمان زاد (۱۳۸۹)، نبی مبینی و همکاران (۱۳۹۵)، محمدی (۱۳۹۹)، عسگری و شاه قاسمی (۱۴۰۰)، قدمی (۱۳۸۸)، طوفان (۱۳۹۵)، شمسینی غیاثوند (۱۳۹۰)، عاملی و همکاران (۱۳۹۵)، امینی و دمیرچی	عدم کارکرد رسانه‌های اجتماعی در ساختار دیپلماسی کشور، افزایش قدرت نرم، تسهیل رصد و گزارش - دهی، افزایش سواد رسانه‌ای	کژکارکردی رسانه	فرهنگی
	تحولات بین‌المللی، چرخش آزاد و و بدون تبعیض اطلاعات، حاکمیت بر فضای مجازی، تهدید زیرسازها، اطلاعات حیاتی و تأسیساتی کشور، تفوق نظام سلطه بر محتوای فضا، فناوری و مدیریت زیرساخت، پذیرش فرهنگ‌ها، ابزار دیجیتالی	توسعه رسانه‌ای	

لو (۱۳۹۸)، امیدی و مرادی فر (۱۴۰۰)، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۳)، حاج زرگرباشی و موحیدیان (۱۳۹۷)، روزبه و ماه پیشانیان (۱۳۹۴)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)، بجولا و همکاران (۱۳۹۹)، رحمان زاد (۱۳۸۹)، کاظمی نجف آبادی و همکاران، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۸)، آزادی و همکاران (۱۳۹۹)، قدمی و مصطفوی (۱۳۸۸)، سلیمی و وهاب پور (۱۳۹۷).	مجازی در سطح بین-المللی، برجسته‌سازی، اتصال دورترین دولت‌ها به یکدیگر از طریق شبکه‌های الکترونیکی، چرخش آزاد اطلاعات، حاکمیت بر فضای اینترنت و میزان استفاده، فعالیت و مشارکت و اعتماد به رسانه، نقش رسانه، ساختار دستگاه دیپلماسی	دولت رسانه‌ای	
	جمع‌آوری اطلاعات از داخل ایران، انتشار تحلیل‌های هدفمند، تعامل با مردم، نداشتن راهبرد، بی‌نظم بودن، مداخله سازمان‌ها، جمعیت‌ها و نهادهای غیردولتی منطقه‌ای و بین‌المللی در مسائل داخلی کشورها، فراهم-آوری امکان ورود بازیگران جدید به عرصه روابط بین-الملل، طرح عناوین نوین جامعه جهانی، حقوق شهروندان، دهکده جهانی، بازتولید	سرمایه فرهنگی	

	منافع مشترک منطقه‌ای، بیداری اسلامی و احیای تفکر و ارزش دینی، جهانی‌شدن، محیطی برای مشارکت، پایگاهی برای شبکه‌سازی برخط، ابزار کمکی، توسعه راهبردی ترکیبی، معماری و ساختار غیر متمرکز فضای مجازی، عدم دقت در تدوین ساختار محتوا ایجاد مدل شورایی ترکیبی تأثیرگذاری بر هویت، گفتمان و کنش‌ها، انواع دموکراسی		
نبی میبیدی و همکاران (۱۳۹۵)، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۸)، مطلبی و همکاران (۱۳۹۶)، آزادی و همکاران (۱۳۹۹)، رضائی و همکاران (۱۳۹۸)، شمسینی غیاثوند (۱۳۹۰)، سلیمی و وهاب پور (۱۳۹۷)	رویکرد پیشگیرانه سیاست‌گذاران، ساختارهای اداری پیش برنده، آزادسازی گردش اطلاعات، آزادی بیان، دموکراسی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، اتخاذ رویکرد لیبرال، برنامه- ریزی بازدارنده، مسدودسازی و فیلترینگ، امن‌سازی فضای مجازی و بومی- سازی، سازوکارهای	حکمرانی اطلاعاتی	

	متناسب در سیاست- گذاری، نقش و کارکرد سیاست‌های دولت، نقص اجرا، اهمیت و کارکرد دولت		
محمدعلی پور و نوروزپور (۱۳۹۷)، پورجعفری و بهرامی پور (۱۳۹۹)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)، رحمان زاده (۱۳۸۹)، عجملو (۱۳۹۷)، آزادی و همکاران (۱۳۹۹)	مدیریت افکار عمومی، کاربرد زبان انگلیسی، تعامل مستقیم با مردم جهان، بالابردن سرمایه اجتماعی، سخن رودرو، تسهیل تعامل با طیف وسیع مخاطبین، طرح ایده‌ها و آرمان‌ها در گستره‌ای جهانی و نقش‌آفرینی در شکل- دهی به هنجارها و نهادهای ذی‌ربط بین- المللی، امنیت دسته- جمعی	ارتقاء سرمایه اجتماعی	اجتماعی
	تبیین الگوی توسعه درون‌زا و همه‌جانبه، عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای - اثرگذار و فعال، همکاری با کشورهای اسلامی و تقویت	الگوهای توسعه‌ای	

	تشکیل‌های غیردولتی به‌منظور حفظ اصول و ارزش‌های اسلامی، کنش ارتباطی، مشارکت ارتباط مؤثر، کنش متقابل، کنش فرهنگی و هویتی، مدیریت رسانه		
جغرافیای محیط	جایگاه محوری در منطقه میان سوریه - ایران و لبنان، الهام - بخشی براساس الگوی مردم‌سالاری دینی در خاورمیانه و کاربرد مؤثر قدرت هوشمند	پایگاه محیطی	
	مدیریت افکار عمومی منطقه‌ای و بین‌المللی، گسترش همکاری‌های چند جانبه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای منطقه‌گرایی نوین چند جانبه مؤثر و سازنده، استفاده از قدرت نرم (دانش، فرهنگ و ایدئولوژی)	محتوای جغرافیای فرهنگی	
سیاسی	بستر آزاد گردش اطلاعات و عدم کنترل دولت‌ها، حضور بازیگران جدید در عرصه بین‌الملل، تسریع در انجام امور	سرمایه سیاسی	
	بخشی نژاد و اقامتی گشتی (۱۳۹۶)، محمدعلی پور و نوروزپور (۱۳۹۷)، پورجعفری و بهرامی پور (۱۳۹۹)، گنجی دوست		

دیپلماتیک، تسهیل و تسریع در ارائه خدمات کنسولی و ارتباطات ایرانیان خارج از کشور، مبارزه با تروریسم، جهانی شدن، فرآیند و محتوای سیاست، توسعه راهبردی ترکیبی	(۱۳۸۷)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۳)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)، رحمان زاد (۱۳۸۹)، نبی میدی و همکاران (۱۳۹۵)، محمدی (۱۳۹۹)، عسگری و شاه قاسمی (۱۴۰۰)، قرمی و مصطفوی (۱۳۸۸)، طوفان (۱۳۹۵)، شمسینی غیاثوند (۱۳۹۰)
اشاعه ایران هراسی در مقیاس جهانی، نداشتن مشاور رسانه ای، شکستن انحصار رسانه ای، اقدامات گروه های افراطی مخرب و مجرمان در منطقه و فرامنطقه، هجمه به مشروعیت و کارآمدی نظام، فقر سیاست و کثرت سیاست	بخشی نژاد و اقامتی گشتی (۱۳۹۶)، محمدعلی پور و نوروزپور (۱۳۹۷)، پورجعفری و بهرامی پور (۱۳۹۹)، گنجی دوست (۱۳۸۷)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، فرهنگی و همکاران (۱۳۹۳)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)، رحمان زاد (۱۳۸۹)، رضانی و همکاران (۱۳۹۸)
شکل دهی و شکل گیری روابط و مشارکت شهروندان، امنیت سازی سیاسی، پایبند به تعهدات بین المللی، توسعه روابط سیاسی،	نصراللهی و همکاران (۱۳۹۳)، سلیمی و وهاب پور (۱۳۹۷)

	تعامل سازنده و مقتدرانه		
گنجی دوست (۱۳۸۷)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)، سلیمی و وهاب پور (۱۳۹۷)	تحقق مبادلات میلیاردی و رواج تجارت الکترونیک بدون اطلاع سازمان‌ها و دولت‌ها، توسعه همکاری‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری در دیپلماسی عمومی، دولت توسعه‌گرای اقتصادی	کارکردهای سرمایه اقتصادی	اقتصادی
گنجی دوست (۱۳۸۷)، امینی و دمیرچی لو (۱۳۹۸)، جنیدی و ملائی (۱۳۹۸)	کاهش هزینه‌ها، کاهش هزینه‌های رقبا، افزایش بی‌رویه هزینه‌های امنیتی برای تأثیر منفی بر بودجه سایر بخش‌ها	امنیت اقتصادی	

۷. نتیجه گیری

با مشارکت در تصمیم‌گیری و اجرای سیاست خارجی، دولت‌ها می‌توانند ضمن توسعه همکاری‌ها، دیدارها و انجام مذاکرات، تبادل نمایندگی‌ها و گفت‌وگوها به اهداف و منافع خود دست یابند. دیپلماسی مدیریت روابط خارجی با سایر دولت‌ها و کنش‌گران روابط بین‌الملل و مشارکت در تصمیم‌گیری و اجرای سیاست خارجی است. دولت‌ها می‌توانند با انجام مذاکرات، تبادل نمایندگی‌ها، توسعه همکاری‌ها و دیدارها و گفت‌وگوها به اهداف و منافع خود دست یابند. در دیدگاه خردگرایی دولت‌ها تنها کنش‌گران روابط بین‌الملل شناخته می‌شدند، اما در دیدگاه تأمل‌گرایی کنش‌گران جدیدی پا به عرصه روابط بین‌الملل گذاشته‌اند. در دیدگاه تأمل‌گرایی، جامعه مدنی و

بخش خصوصی (علاوه بر دولت‌ها) به‌عنوان بازیگران جدید و اثرگذار در روابط بین‌الملل نقش‌آفرینی می‌کنند و بار دیپلماسی دولت‌ها را تا حد قابل ملاحظه‌ای بر دوش دارند. نهادهای نوظهور با ایجاد اتحادهای فراملیتی، همکاری‌های بین‌المللی یا حتی طرح دعاوی فرامرزی، دامنه اثرگذاری دولت‌ها را بسط داده و میزان تأثیرگذاری را بر دیگر دولت‌ها افزایش داده‌اند. علاوه‌براین، با کاهش هزینه در تأثیرگذاری بر دیگر کشورها، هزینه مقاومت کشورهای رقیب را نیز به‌شدت افزایش می‌دهند. بر اساس این، قدرت نرم با استفاده از ایجاد جذابیت و نه با تهدید و فشار در عصر جدید، دولت‌ها به دلیل وابستگی متقابلشان با یکدیگر از سایر مؤلفه‌ها بهره می‌برند و در زمانی که قدرت نظامی تنها عامل قدرت محسوب نمی‌شود می‌تواند ذهنیت بسیاری از مردم را با ابزارهای مختلف (دانش، فرهنگ و ایدئولوژی) هم‌سو با خود کند. در دوره معاصر، از آنجاکه امروزه کلیه فعالیت‌های مجازی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اجتماعی انجام می‌پذیرد، در جوامع دموکراتیک، وسایل ارتباط جمعی در فنا و بقای دولت‌مردان دولتی تأثیرگذاری ویژه داشته و رسانه‌ها نقش نیرو و اهرم قوی فشار را در سوق دادن جریان‌ات سیاستی بر عهده داشته و در فضای مجازی، با افزایش میزان مشارکت ویژگی‌ها و مشخصه‌های کشور بروز و ظهور بیشتری می‌ابد. پژوهش حاضر با مروری بر نتایج مطالعات منتشرشده بین سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰ از منابع علمی نورمگز و مگ ایران و ایران داک آن‌ها را با الگوی فراترکیب، تحلیل و نتایج نشان می‌دهد:

۷-۱ راهبرد فرهنگی بین‌المللی

- **کژکارکردی رسانه:** عدم کارکرد رسانه‌های اجتماعی در ساختار دیپلماسی کشور، کاهش قدرت نرم و فقدان تسهیلات لازم در رصد و گزارش‌دهی و کاهش سواد رسانه‌ای کاهش میزان فعالیت‌های تبلیغی و تصویرسازی را به‌شدت کاهش می‌دهد.

- **توسعه رسانه‌ای:** تحولات بین‌المللی، گردش روان اطلاعات، حاکمیت بر فضای مجازی، عدم فقدان زیرسازها، اطلاعات و تأسیسات حیاتی کشور، مدیریت زیرسازها، محتوای فضا و عدم تفوق نظام سلطه بر آن، پذیرش فرهنگ‌ها و رشد و توسعه ابزار دیجیتالی به گسترش فضای فعالیت‌ها در عرصه بین‌الملل یاری می‌رساند.
- **دولت رسانه‌ای:** فعالیت مجازی در سطح بین‌المللی، برجسته‌سازی، اتصال دورترین دولت‌ها به یکدیگر از طریق شبکه‌های الکترونیکی، چرخش آزاد اطلاعات، حاکمیت بر فضای اینترنت و میزان استفاده، فعالیت و مشارکت و اعتماد به رسانه، نقش رسانه، ساختار دستگاه دیپلماسی به اقدامات فناورانه تبلیغی و اشاعه آن سرعت می‌دهد.
- **سرمایه فرهنگی:** جمع‌آوری اطلاعات از داخل ایران، انتشار تحلیل‌های هدفمند، تعامل با مردم، داشتن راهبرد، منظم بودن، تسهیل ورود بازیگران جدید به عرصه روابط بین‌الملل، مداخله سازمان‌ها، جمعیت‌ها و نهادهای غیردولتی اعم از منطقه‌ای و بین‌المللی در مسائل داخلی کشورها، طرح عناوین نوینی چون دهکده جهانی، حقوق شهروندان جامعه جهانی، بازتولید منافع مشترک منطقه‌ای، بیداری اسلامی و احیای تفکر و ارزش دینی، جهانی شدن، محیطی برای مشارکت، پایگاهی برای شبکه‌سازی برخط، ابزار کمکی، توسعه راهبردی ترکیبی، معماری و ساختار غیر متمرکز فضای مجازی، دقت در تدوین ساختار محتوا، ایجاد مدل شورایی ترکیبی تأثیرگذاری بر هویت، گفتمان و کنش‌ها و حضور انواع دموکراسی فرصت‌های لازم را برای رشد و گسترش برنامه‌های مطلوب و مناسب فراهم می‌آورد.
- **حکمرانی اطلاعاتی:** رویکرد پیشگیرانه سیاست‌گذاران، ساختارهای اداری پیش‌برنده، آزادسازی گردش اطلاعات، آزادی بیان، دموکراسی، مشارکت در

تصمیم‌گیری‌ها، اتخاذ رویکرد لیبرال، برنامه‌ریزی بازدارنده، مسدودسازی و فیلترینگ با برنامه، امن‌سازی فضای مجازی و بومی‌سازی، سازوکارهای متناسب در سیاست‌گذاری، نقش و کارکرد سیاست‌های دولت، رفع نواقص اجرا، اهمیت و کارکرد دولت به گسترش فعالیت‌های فرهنگی در حوزه بین‌الملل می‌انجامد.

۷-۲ راهبرد اجتماعی

- ارتقاء سرمایه اجتماعی: با مدیریت افکار عمومی، کاربرد زبان انگلیسی، تعامل مستقیم با مردم جهان، بالابردن سرمایه اجتماعی، سخن رودرو، تسهیل تعامل با طیف وسیع مخاطبین، طرح ایده‌ها و آرمان‌ها در گستره‌ای جهانی و نقش‌آفرینی در شکل‌دهی به هنجارها و نهادهای ذی‌ربط بین‌المللی، امنیت گروهی به سمت رشد ویژگی‌های اجتماعی در عرصه مجازی منطبق با معیارهای جهانی می‌انجامد.
- الگوهای توسعه‌ای: تبیین الگوی توسعه درون‌زا و همه‌جانبه، عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای - اثرگذار و فعال، همکاری با کشورهای اسلامی و تقویت تشکلهای غیردولتی به منظور حفظ ارزش‌ها و اصول اسلامی، کنش ارتباطی، مشارکت ارتباط مؤثر، کنش متقابل، کنش فرهنگی و هویتی، مدیریت رسانه به فراتوسعه می‌رسد.

۷-۳ راهبردهای جغرافیای محیط

- پایگاه محیطی: جایگاه محوری در منطقه میان سوریه - ایران و لبنان، الهام‌بخشی براساس الگوی مردم‌سالاری دینی در خاورمیانه و کاربرد مؤثر قدرت هوشمند فضا را برای توسعه مجازی سازمان‌دهی می‌کند.
- محتوای جغرافیای فرهنگی: مدیریت افکار عمومی منطقه‌ای و بین‌المللی، گسترش همکاری‌های چندجانبه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، منطقه‌گرایی نوین چند

جنبه مؤثر و سازنده و استفاده از قدرت نرم (دانش، فرهنگ و ایدئولوژی) پشتتاز خواهد شد.

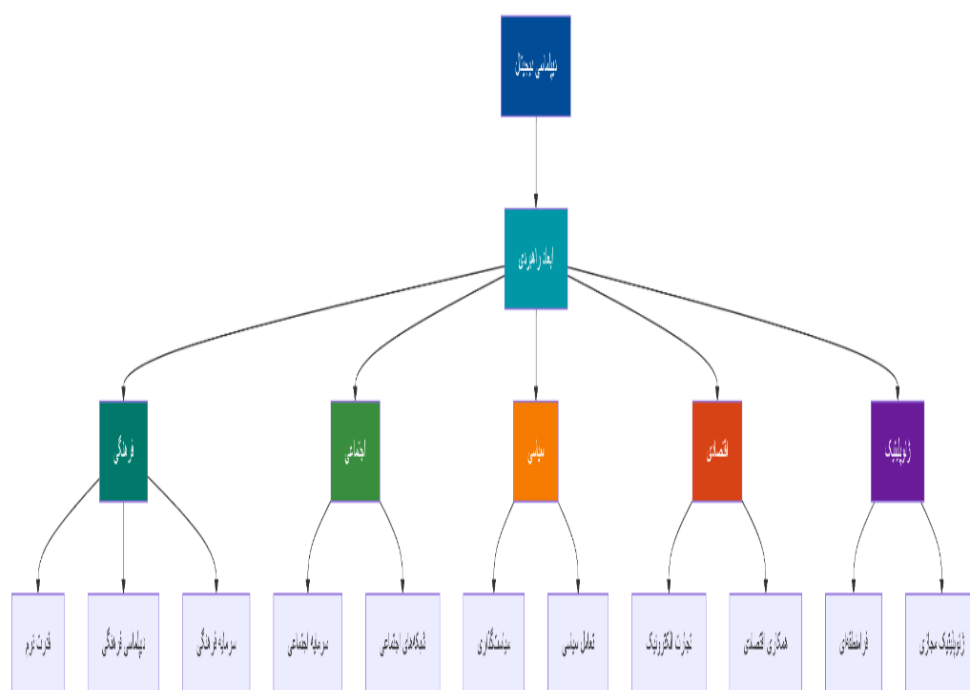
۷-۴ راهبردهای سیاسی

- سرمایه سیاسی: بستر آزاد گردش اطلاعات و عدم کنترل دولت‌ها، حضور بازیگران جدید در عرصه بین‌الملل، تسریع در انجام امور دیپلماتیک، تسهیل و تسریع در ارائه خدمات کنسولی و ارتباطات ایرانیان خارج از کشور، مبارزه با تروریسم، جهانی‌شدن، فرآیند و محتوای سیاستی به توسعه راهبردی ترکیبی منجر می‌شود.
- فشارهای سیاسی: اشاعه ایران هراسی در مقیاس جهانی، نداشتن مشاور رسانه‌ای، شکستن انحصار رسانه‌ای، اقدامات گروه‌های افراطی مخرب و مجرمان در منطقه و فرامنطقه، هجمه به مشروعیت و کارآمدی نظام، فقر سیاست و کثرت سیاست از جمله عوامل بازدارنده در فعالیت مجازی در عرصه بین‌الملل می‌شود.
- تعامل سیاسی: شکل‌دهی و شکل‌گیری روابط و مشارکت شهروندان، امنیت‌سازی سیاسی، پایبندی به تعهدات بین‌المللی، توسعه روابط سیاسی، تعامل سازنده و مقتدرانه را به دنبال خواهد داشت.

۷-۵ راهبردهای اقتصادی

- کارکردهای سرمایه اقتصادی: تحقق مبادلات میلیاردی و رواج تجارت الکترونیک بدون اطلاع سازمان‌ها و دولت‌ها، توسعه همکاری‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری در دیپلماسی عمومی به دولت توسعه‌گرای اقتصادی تبدیل خواهد شد.

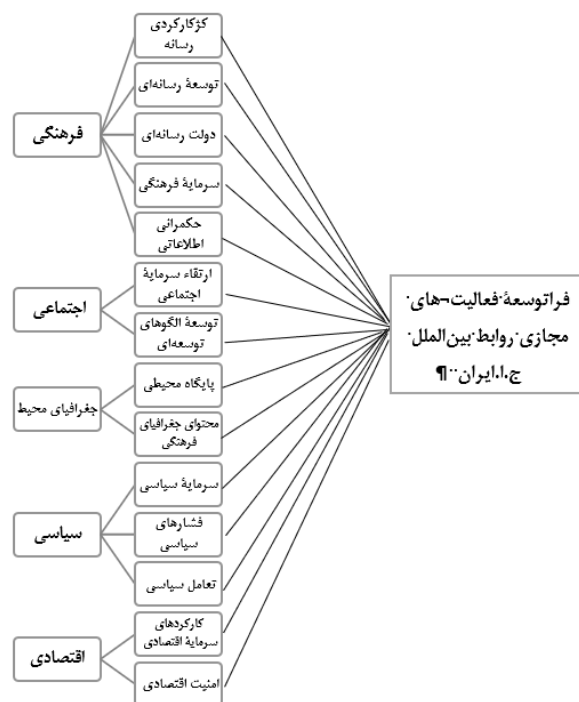
- امنیت اقتصادی: کاهش هزینه‌ها و کاهش هزینه‌های رقبا را به ارمغان می‌آورد، درحالی‌که افزایش بی‌رویه هزینه‌های امنیتی تأثیر منفی بر بودجه سایر بخش‌ها در داخل و عرصه بین‌الملل به دنبال خواهد داشت.

شکل ۱: نمودار مفهومی روابط بین مولفه های اصلی

شکل ارائه شده در این پژوهش به خوبی ساختار دیپلماسی دیجیتال ایران را در پنج بعد کلیدی نشان می‌دهد. در رأس این نمودار، دیپلماسی دیجیتال به عنوان محور اصلی قرار گرفته که به پنج بعد راهبردی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ژئوپلیتیک

تقسیم می‌شود. بعد فرهنگی بر مؤلفه‌های قدرت نرم، دیپلماسی فرهنگی و سرمایه فرهنگی تأکید دارد که برای تصویرسازی مثبت از ایران در فضای بین‌الملل حیاتی است. بعد اجتماعی بر شبکه‌های اجتماعی و سرمایه اجتماعی متمرکز است که امکان تعامل مستقیم با مردم جهان را فراهم می‌کند. بعد سیاسی بر سیاست‌گذاری و تعامل سیاسی تأکید دارد که نشان‌دهنده نقش دولت در هدایت دیپلماسی دیجیتال است. بعد اقتصادی به تجارت الکترونیک و همکاری اقتصادی می‌پردازد که ظرفیت‌های اقتصادی ایران را در سطح بین‌الملل معرفی می‌کند. درنهایت، بعد ژئوپلیتیک بر حوزه فرمانطقه‌ای و ژئوپلیتیک مجازی تمرکز دارد که نشان‌دهنده جهت‌گیری کلان سیاست خارجی ایران است. این نمودار به‌طور جامع نشان می‌دهد که دیپلماسی دیجیتال ایران چگونه می‌تواند از طریق ترکیب این ابعاد، به توسعه روابط بین‌الملل فرمانطقه‌ای کمک کند.

شکل ۲: الگوی توسعه فعالیت‌های مجازی روابط بین‌الملل ج.ا.ایران

فهرست منابع

- امیدی، علی و مرادی فر، سعیده. (۱۴۰۰)، روایت راهبردی دیپلماسی دیجیتال امریکا علیه چین در پاندمی کرونا، *فصل نامه سیاست*، دوره ۵۱، شماره ۲، تابستان: ۳۳۵-۳۶۲.
- امینی، سید جواد و دمیرچی لو، مجتبی (۱۳۹۸)، فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی جمهوری اسلامی ایران در عصر دوفضایی، *فصل نامه سیاست خارجی*، دوره ۳۳، شماره ۳، پاییز: ۱-۳۰.
- آزادی، افشین؛ ترابی، محمد و حیدرپور، ماشاءالله. (۱۳۹۹)، جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی، *فصل نامه مطالعات دفاع مقدس*، دوره ۶، شماره ۳: ۱۴۹-۱۸۰.
- بجولا، کرنلیو؛ جیانگ، لو و نیک ملکی، محمد. (۱۳۹۹)، رسانه‌های اجتماعی و دیپلماسی عمومی، *نشریه مطالعات ماهواره و رسانه‌های جدید*، شماره ۲۳: ۱۶۷-۱۹۰.
- بخشی نژاد، سجاد و اقامتی گشتی، رضا (۱۳۹۶)، دیپلماسی مجازی انقلاب اسلامی ایران در روابط بین‌الملل با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی، *فصل نامه زندگی خالص*، دوره ۶، شماره ۱۷: ۱۳۱-۱۰۱.
- بهره‌گیری انگلیس از دیپلماسی دیجیتال در سیاست خارجی*. (۱۳۹۰)، سایت مشرق.
- پورجعفری، محمد حامد و بهرامی پور، فرشته. (۱۳۹۹)، تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در مذاکرات هسته‌ای وین، *پژوهش نامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، دوره ۹، شماره ۱، پاییز و زمستان: ۲۷-۵۴.
- جنیدی، رضا و ملائی، مسعود. (۱۳۹۸)، راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا، *نشریه راهبرد سیاسی*، شماره ۸: ۸۹-۶۵.
- حضورگیگو، احد؛ عبوض زاده، حسن؛ جعفری پابندی، فرشید و ذوالقدر، مالک (۱۴۰۰)، بررسی تحلیلی سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران در فضای مجازی با هدف ارائه الگوی مناسب، *ماه نامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، دوره ۵، شماره ۱۱: ۳۱۸-۲۹۸.
- درخشه، جلال و غفاری، مصطفی (۱۳۹۰)، *دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام فرصت‌ها، اقدامات، اولویت‌ها و دستاوردها*، *فصل نامه مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، دوره ۱۲، شماره ۱۶، زمستان: ۹-۴۵.
- رحمان زاده، سیدعلی. (۱۳۸۹)، کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصرجهانی شدن، *فصل نامه مطالعات راهبردی شدن*، دوره ۱، پیش شماره ۱: ۷۸-۴۹.

روزبه، حسین و ماه پیشانیان، مهسا (۱۳۹۵)، از تغییر اذهان تا تسخیر قلوب؛ دیپلماسی دیجیتال امریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، *نشریه مطالعات عملیات روانی*، شماره ۴۳: ۶۰-۳۹.

زرگرباشی، سید روح‌الله و موحدیان، احسان (۱۳۹۵)، سایبر دیپلماسی دولت آمریکا؛ تأثیر صفحه فیسبوک وزارت امور خارجه آمریکا بر نگرش کاربران ایرانی نسبت به جامعه ایران، *فصل‌نامه مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۴، شماره ۱۵، پاییز: ۷۱-۱۱۰.

سلطانی نژاد، احمد؛ جمشیدی، محمدحسن و محمدی، ولی گل. (۱۳۹۵)، نقش ارتباطات نوین و فناوری اطلاعات در تحول مفهوم دیپلماسی، *فصل‌نامه مجلس و راهبرد*، دوره ۲۳، شماره ۸۸: ۳۸۶-۳۵۹.

سلیمی، حسین (۱۳۹۲)، *نظریه‌هایی درباره جهانی شدن*، تهران: انتشارات سمت.

شمسینی غیاثوند، حسن (۱۳۹۱)، جایگاه رسانه‌های نوین در تحولات نوین جهان عرب، *علوم سیاسی*، دوره ۸، شماره ۱۹: ۲۲۹-۲۰۵.

طباطبایی، سید محمد؛ سلیمی، حسین و موحدیان، احسان. (۱۳۹۵)، تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی (مورد مطالعه: سایت صدای آمریکا)، *مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۲، شماره ۶: ۱۲۳-۱۶۳.

عاملی، سیدحامد؛ خرازی آذر، رها؛ سلطانی فر، محمد و مظفری، افسانه (۱۳۹۵)، جایگاه رسانه‌های اجتماعی در دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، *فصل‌نامه مطالعات علوم اجتماعی ایران*، دوره ۱۳، شماره ۵۱: ۹۱-۱۰۷.

عجملو، بهرام. (۱۳۹۷)، بررسی نقش دیپلماسی مجازی جمهوری اسلامی ایران در روابط بین‌الملل، *پژوهش‌نامه مطالعات راهبردی در علوم انسانی و اسلامی*، دوره ۲، شماره ۱۵: ۱۱۳-۱۳۲.

عسگری، سید احمد و شاه قاسمی، احسان. (۱۳۹۹)، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، *ماه‌نامه علمی*، دوره ۲۰، شماره ۱۲: ۳۰۳-۳۲۰.

عسگری، محمود. (۱۳۸۹)، رویکردی انتقادی به نظریه قدرت نرم، *فصل‌نامه راهبرد دفاعی*، دوره ۸، شماره ۲۸: ۸۶-۶۱.

فرخی، میثم و نادرنژاد، مهدی. (۱۳۹۸)، تحویلات سیاست‌گذاری فرهنگی شبکه‌های اجتماعی مجازی در جمهوری اسلامی ایران: تحلیل اسناد بالادستی (۱۳۹۶-۱۳۷۰)، *فصل‌نامه مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، دوره ۲۰، شماره ۴۸: ۱۱۳-۱۳۳.

فرهنگی، علی اکبر؛ قرائتی، علیرضا و کربلایی حاجی اوغلی، حسن. (۱۳۹۳)، دیپلماسی دیجیتال و روابط میان دولت‌ها در جوامع معاصر، *نشریه مطالعات رسانه‌ای*، دوره ۹، شماره ۲۴: ۸۹-۹۹.

فرهنگی، محمدمهدی؛ میرترابی، سعید و گلشنی، علیرضا. (۱۳۹۸)، تبیین سیاست‌گذاری فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران، *فصل‌نامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، دوره ۸، شماره ۳۰: ۱۳۲-۱۱.

قدمی، محسن (۱۳۸۸)، اهمیت فعالیت‌های فرهنگی در روابط بین‌الملل و ارائه مدل عملیاتی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، *مجله مدیریت فرهنگی*، دوره ۳، شماره ۵: ۸۳-۶۱.

کاستلز، امانوئل. (۱۳۹۳)، قدرت ارتباطات، ترجمه م. نجف آبادی، تهران: دفتر نشر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.

کاظمی نجف آبادی، حسنا؛ عقیلی، سید وحید و دلاور، علی. (۱۳۹۷)، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر شکل‌گیری ارتباطات بین فرهنگی در ایران، *مجله رسانه و فرهنگ*، دوره ۸، شماره ۱: ۲۱۸-۱۹۹.

گنجی‌دوست، محمد (۱۳۸۷)، تحولات دیپلماسی در عصر اطلاعات، *فصل‌نامه سیاست دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، شماره ۱: ۲۱۲-۱۸۵.

مایلی، محمدرضا و مطیعی، مریم. (۱۳۹۵)، قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، *فصل‌نامه علمی مطالعات روابط بین‌الملل*، دوره ۹، شماره ۳۵: ۲۰۷-۱۹۰.

محمدعلی پور، فریده و نوروزپور، محمدرضا. (۱۳۹۸)، دیپلماسی دیجیتال آمریکا در برابر ایران در دوران ریاست جمهوری اوباما، *فصل‌نامه مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۵، شماره ۱۸، تابستان: ۲۵۸-۲۲۹.

محمدی، حافظ. (۱۳۹۹)، چالش‌های حکمرانی فضای مجازی و ارائه راهکارها برای جمهوری اسلامی ایران، دومین همایش ملی حکمرانی اسلامی،

<https://governanceschool.ir/fa/download/59>

مطلبی، مسعود؛ کاظمی، اردشیر و امجدی، حوریه (۱۳۹۶)، سیاست‌گذاری فرهنگی و رسانه‌ای اجتماعی جدید در جمهوری اسلامی ایران، *مجله پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۸، شماره ۳۳: ۱۰۷-۷۹.

مقتدایی، مرتضی و ازغندی، علیرضا. (۱۳۹۵)، آسیب‌شناسی سیاست‌گذار فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، *فصل‌نامه تخصصی علوم سیاسی*، دوره ۱۲، شماره ۳۴: ۲۶-۷.

نبی میبدی، مرتضی؛ علیدوستی، سیروس و نظری، مریم. (۱۳۹۵)، مفهوم‌سازی عوامل موفقیت شبکه‌های اجتماعی برخط از دیدگاه کاربری و سیاست‌گذاری، *فصل‌نامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، دوره ۶، شماره ۲۲: ۸۱-۴۹.

نصراللهی، اکبر؛ شریفی، فرزانه و حقیقی، محمدرضا. (۱۳۹۳)، تأثیر فضای مجازی بر تحولات ارتباطات سیاسی، *مجله مطالعات رسانه‌ای*، دوره ۹، شماره ۲۶: ۱۱۷-۱۱۱.

- Aronczyk, M. (2013). *"Branding the Nation: The Global Business of National Identity"*, New York: Oxford. University Press, 2013, pp.256.
- Barnett, M. (2005). *"Social Constructivism, in Bayliss & Smith, the Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations"*. Oxford: Oxford University Press.
- Bijani, M. (2005). "Diplomacy over the time", *Journal of Political and Economic Information*. 1(221) & (222), 118 – 129. [in Persian]
- Drucker, Peter(1989). *"What Business can learn from Nonprofits"*. <https://hbr.org/1989/07>.
- Fletcher,T. (2016)."*Naked Diplomacy*", university of Oxford.
- Hocking, B. (2012)."*Futures for Diplomacy: Inteagrative Diplomacy in the 21st century*", <https://www.clingendael.org/>
- Keohane, J. S. & Nye ,R..O. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown, and Company.
- Keck, M., & Sikkink, K. (2014)."*Transnational advocacy networks in international politics* " (1998). The Globalization and Development Reader: Perspectives on Development and Global Change, 476-485 .
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998a). "*Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*". Cornell University Press .
- Lamy, S. L. (2007). "Challenging hegemonic paradigms and practices: Critical thinking and active learning strategies for international relations". *PS: Political Science & Politics*, 40(1), 112-116 .
- Lee, D., & Hudson, D. (2004). "The old and new significance of political economy in diplomacy", *Review of International Studies*, 30(1), 343-360.
- Melissen, J. (2005). *"The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations"*, Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Melissen, J. (2013). "*Public diplomacy*",

<https://scholar.google.com/citations?user=uFJak7gAAAAJ&hl=>

- Nye, J. S. (2014). "The Information Revolution and Power", *Current History*. Vol. 113, No. 759: pp. 19-22.
- Nye, Joseph (2004). "*Soft Power: The Means to Success in World Politics*", New York: Carnegie Council of Ethics and International Affair.
- Seib, P. M. (2012). "*Real-time Diplomacy: Politics and Power in the Social Media Era*". New York: Palgrave Macmillan.
- Stein, J. G. (2011). "*Diplomacy in the Digital Age: Essays in Honour of Ambassador Allan Gotlieb*". Plattsburgh, NY: McClelland & Stewart.
- Walken, R, J. (1991). "*Contending Javeneignition Redekining Palitical Cammunity*". Baulden. Lyaae Reinnen.
- Williams, R. & Edge D. (1996). "*The social shaping of Technology*", Research Policy, Vol 25, No.6:865-899.
- Zuboff, Sh. (2019) "*The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*", New York: PublicAffairs.